

Boekbespreking: Economie van misdaad en straf
B.C.J. van Velthoven, Boom | Lemma, eerste druk.

Wie zijn blik op het strafrecht wil verbreden, kan in *Economie van misdaad en straf* een aardig startpunt vinden. Dat boek heeft namelijk als doel om de economische benadering van het strafrecht voor een breed publiek toegankelijk te maken. Dat doet het boek ten eerste doordat het enkele veelgebruikte economische strategieën zoals de regressieanalyse en de speltheorie te beschrijft. Ten tweede verwerkt het boek recente en relevante onderzoeksgegevens uit de rechtseconomie. Die verwerking blijft niet bij een zuivere beschrijving van de resultaten, maar beschouwt die cijfers ook kritisch. En in dat kritische beschouwen zit de meerwaarde van dit boek.

Economische onderbouwing

Economie van misdaad en straf begint met het expliciteren van enkele vooronderstellingen bij de economische theorie, en dat blijkt een noodzakelijke stap. De lezer wordt meegenomen in een economische blik op de wereld, waarin het concept van de *homo economicus*, het op geld waarden van normen en waarden en de notie van de (groeierende) gemiddelde welvaart worden toegelicht. Dat helpt de lezer om het economische redeneren te leren kennen.

Daarna behandelt het boek enkele economische methoden zoals de verschillende uitwerkingen van de regressieanalyse en de speltheorie. Over de regressieanalyse zegt de auteur: *“In zijn basisvorm gaat de regressieanalyse uit van een lineair verband tussen een afhankelijke variabele en een of meer verklarende variabelen. De coëfficiënten in deze regressievergelijking zijn op zich onbekend, maar met voldoende waarnemingen uit de werkelijkheid kan er een schatting van worden gemaakt.”* De afhankelijke variabele zou bijvoorbeeld de omvang van de criminaliteit kunnen zijn, en de verklarende variabele het ontwikkelen van het nationaal inkomen. De uitkomst is dat een schatting kan worden gemaakt van de ontwikkeling van criminaliteit met of zonder toename van het nationaal inkomen. En omdat de variabelen uit rechtseconomische of criminologische theorieën kunnen worden ingevoegd, geeft de regressieanalyse de mogelijkheid om een schatting te maken van de juistheid van een bepaalde theorie.

De speltheorie is een methode die helpt in te schatten hoe mensen zich gedragen in het geval van strategische interactie. Een bekend voorbeeld is het *prisoners' dilemma*. Als twee inbrekers na een gezamenlijke inbraak afzonderlijk worden gehoord, zullen rationele mensen die werken aan een zo gunstig mogelijke uitkomst een strategie kiezen. Als achtergrond geldt dat de politie geen bewijs heeft voor de inbraak, wel voor illegaal wapenbezit. Verder geldt dat een meewerkende opstelling van één van de verdachten leidt tot een vrijspraak wegens 'goed meewerken', de ander krijgt dan 30 jaar gevangenisstraf. Als beide inbrekers zwijgen, krijgen ze beiden één jaar gevangenisstraf. Als ze beiden spreken, krijgen ze beiden 20 jaar. Bezien vanuit de inbrekers is de meest ideale situatie beiden te zwijgen, omdat de gezamenlijke straf dan het minst is. Maar het is voor beide inbrekers afzonderlijk interessant te spreken. De spreker wordt dan direct in vrijheid gesteld, de ander kan een veroordeling voor inbraak en wapenbezit tegemoet zien. Het risico dat de ander spreekt terwijl jij zwijgt – met bijbehorende strafvermeerdering – zorgt er volgens deze theorie voor dat beide inbrekers zullen besluiten te spreken.

Die beschrijvingen van economische theorieën zijn basaal van aard, omdat het boek expliciet bedoeld is om toegankelijk te zijn voor mensen die geen economische achtergrond hebben. Daarom bestaan de beschrijvingen uit het op betrekkelijk eenvoudige wijze de 'intuïtieve kern' van een theorie uitleggen, zonder dat een overdaad aan formules wordt opgevoerd. Er wordt wel melding gemaakt van complicerende factoren zoals de behoefte aan risico van daders of slachtoffers, maar die worden niet in detail uitgelegd. Daarmee is het boek voornamelijk beschrijvend van aard, en niet zozeer instructief voor het zelfstandig uitvoeren van economische analyses. Dat maakt de toegankelijkheid voor niet-economen inderdaad groter.

Tegelijk kan de theoretische achtergrond op sommige plaatsen in het boek wat nadere toelichting gebruiken. Met regelmaat worden formules opgevoerd die helpen op een economische manier naar strafrechtelijke problemen te kijken. Hoewel de herkomst van de formules vermoedelijk afgeleiden zijn van eerder besproken theorieën, voorziet het boek niet in een uitleg hoe de formules tot stand komen. Dat geldt ook voor het nader vereenvoudigen van die formules. Op sommige plekken in het boek wordt dat overigens ten dele gedaan door een nadere uitleg in een 'box'. Natuurlijk zal die informatie voor veel mensen tot basiskennis van de middelbare school behoren, maar niettemin had een structurele verwerking van geheugensteuntjes de toegankelijkheid van het boek groter gemaakt.

De functie van het boek

Door het gebrek aan gedetailleerde uitwerking van formules is het boek niet instructief voor mensen die zelf rechtseconomische analyses willen maken. Daarvoor is de geboden informatie onvoldoende. De relevantie van het boek ligt eerder in het toegankelijker maken van de cijfers die rechtseconomie voortbrengt. Het geeft de lezers handvatten om analyses van onder meer het CPB kritisch te beschouwen, doordat een doorkijkje wordt gegeven naar de oorsprong van de getallen.

Het grootste gedeelte van het boek verwerkt redelijk veel cijfers, inclusief een toelichting op de betrouwbaarheid van die cijfers. Zo krijgt de lezer zicht op ongeregistreerde misdaad en de totstandkoming van cijfers die het criminaliteitsbeeld domineren. Ook zijn er hoofdstukken die een cijfermatige onderbouwing geven aan de effectiviteit van gevangenisstraf en van de indicatoren die tot strafbaarstelling moeten leiden. Hoewel de economische benadering (nog?) niet in staat is om de omvang van de criminaliteit precies te beschrijven, is het wel mogelijk om een preciezer beeld te krijgen van de criminaliteit.

Daarmee ontstaat gedurende het lezen een kritische blik op het strafrecht zoals dat thans geldt. Het boek spoort aan vanuit een economische achtergrond na te denken over de manier waarop het strafrecht is ingericht. Daarbij wordt de lezer soms geconfronteerd met contra-intuïtieve inzichten. Dat komt omdat de economische benadering uitspraken doet over de welvaart van de maatschappij als geheel. Dat betekent bijvoorbeeld dat er in de berekeningen ook ruimte is voor de welvaart die dieven door hun misdaad verwerven of het strafrisico dat delinquenten 'gebruiken' als criterium om te besluiten een misdrijf al dan niet te plegen. Tegelijk is er ook ruimte voor de wroeging die mensen kunnen ervaren als ze worden geconfronteerd met normschending. Al met al ontstaat daardoor een genuanceerd beeld.

Oordeel

Wie handvatten wil hebben om cijfermatige onderbouwingen van interventies in het strafrecht beter te begrijpen, kan in *Economie van misdaad en straf* een goede inleiding vinden. Na het lezen het boek heeft de lezer op een heel basaal niveau inzicht in enkele veelgebruikte technieken van de rechtseconomie, en is de lezer in staat om met een kritisch oog te kijken naar de totstandkoming van de cijfers. Dat helpt zeker om keuzes in de beleidsvorming te maken of op waarde te schatten. Tegelijkertijd blijft de kennis op een wel heel basaal niveau steken en is de economische theorie voornamelijk beschrijvend van aard. Dat betekent dat het boek niet bruikbaar is om zelfstandig economische analyses te maken. Tot slot geeft het boek een prima en kritisch overzicht van de recente rechtseconomische studies die betrekking hebben op het (Nederlandse) strafrecht.

Mr. E. (Erwin) Bromlewe.